

MUQADDAS RIM IMPERIYASIDA RITSARLAR IJTIMOYIY QATLAM SIFATIDA: SHAKLLANISHI VA EVOLYUTSIYASI

Elimov Lochin Shavkatovich

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti, assistent (PhD)

O'sarova Noila Zayniddin qizi

Samarqand davlat universiteti, II bosqich talaba

Annotatsiya: O'rta asrlarda Germaniya hududi Muqaddas Rim imperiyasi tarkibiga kirgan. Bu davlat markazlashmagan bo'lib, ko'plab knyazliklar, grafiklar va erkin shaharlardan tashkil topgan edi. Har bir hudud o'zini deyarli mustaqil boshqargan. qo'shinga ega bo'lgan. Nemis qo'shinlari turli xil qatlamlarga bo'lingan. Ushbu qatlamlardan biri otliq qo'shin bo'lgan. Bu qo'shin nemischa ritterlar ya'ni ritsarlar deyilgan. Ushbu maqolada o'rta asrlar german jamiyatida nemis ritsarlarining tutgan mavqeyi tahlil qilingan.

Kalit so'zlari. Muqaddas Rim imperiyasi, ritsar, G'arbiy Yevropa, xristian dini, skvayr, ordenlar, professional jangchi.

Kirish

O'rta asrlar tarixida nemis askarlari ijtimoiy holati ancha achinarli edi. Bir necha tabaqalarga bo'lingan bo'lib asosiy negizini ritsarlar tashkil qilar edi. Ritsarlar og'ir qurollangan qo'shin bo'lib zodagonlar oilasidan chiqqan. Bolalar ritsar bo'lishi uchun uzoq tayyorgarlikdan o'tgan. Odatda bolalarga 7 yoshdan tarbiya bera boshlagan. Bu davrda bolalar "paj" ya'ni ritsarlikka tayyorlaydigan alohida maktablar ham ta'lim olishgan. 14 yoshdan boshlab "skvayr" (yordamchi) bo'lib xizmatga qabul qilingan. 18-21 yoshga kirgandan keyin ritsar bo'lish imkoniyatiga ega bo'lgan.

Ritsarlik urush dunyosi va otliq jangchilar bilan, shuningdek, "aristokratiya" tushunchasi bilan uzviy bog'liq bo'lgan. Chunki ritsarlar odatda zodagonlardan bo'lgan. Britaniyalik tarixchi Moris Kinning ta'kidlashicha, ritsarlikni harbiy, aristokratik va diniy unsurlarni birlashtirgan etos sifatida ta'riflash mumkin [1]. Ritsarlik urushni o'zining merosxo'r kasbi deb bilgan harbiy sinfnings kodeksi va madaniyatini belgilab bergan.

G'arbiy Yevropa ritsarligining o'ziga xos xususiyatlaridan biri shundaki, jangchi mahorati kuchli mafkuraviy yuksalish mavzusiga aylandi - harbiylikdan boshqa kasbni bilmagan ritsarlar uchun shunchaki "cho'qqiga yo'l" yo'q edi. Shu sababli, urush unsurlari professional jangchilarga nafaqat muqarrar azob-uqubatlar va qiyinchiliklarni, balki ijtimoiy taraqqiyot uchun muhim imkoniyatlarni ham olib keldi. Urush ularning bolaligidan to umrlarining oxirigacha o'zini anglashning asosiy yoki hatto yagona vositasiga aylandi [2].

Asosiy qism. Olimlar o'rta asr siyosiy va huquqiy madaniyatining asosiy manbalari, birinchidan, o'zining ulkan vakolatini saqlab qolgan Rim huquqi ikkinchidan, xristian dogmasiga asoslangan kanon huquqi deb bilgan. Biroq, eng muhim manbani unutmaslik kerak. Bu qurollangan odamning shaxsiy erkinligi va qadr-qimmatiga urg'u berilgan qadimgi german harbiy an'analari ("yozma qonun"dan farqli o'laroq, "qilich qonuni" va urf-odat) sanalgan. O'rta asrlarning ijtimoiy dominant sinfi sifatida ritsarlik madaniyati aynan odat huquqiga asoslangan edi [3].

Ba'zi tadqiqotchilar haqli ravishda qadimgi nemislarning butparast an'analari ritsarlik mafkurasi uchun asos bo'lganligini ta'kidlashadi. Axir, ritsarlik g'oyasi harbiy demokratiya davridagi german qabilaviy tuzilmalari an'alaridan kelib chiqqan.

Ritsarlik asosan yuqori tabaqa uchun urushga yo'naltirilgan dunyoviy sharaf kodeksidir hisoblangan. Uning nasroniylik motivlari ushbu ijtimoiy guruhlar paydo bo'layotgan nasroniy jamiyatida faoliyat yuritganligidan kelib chiqqan bo'lib, bu yerda nasroniylik ibodati ijtimoiy va diniy hayotning asosini tashkil etgan. Ritsarlik XII asrning o'rtalaridan XVI asrning o'rtalariga qadar xristian Yevropasida hukmron dunyoviy sinfning etosi sifatida gullab-yashnagan. Shu bilan birgalikda uning o'ziga xos tashqi shakllari o'sha davrning ijtimoiy, siyosiy va madaniy sharoitlariga mos tarzida rivojlangan [1].

Ritsarlik - o'rta asr risolalarida tasvirlanganidek - bu o'ziga xos hayot tarzi bo'lib, unda biz uchta asosiy jihatni ajratishimiz mumkin. Bular: harbiy, aristokratik va diniy hisoblangan. Ritsarlikning aristokratik jihati nafaqat tug'ilish bilan bog'liq balki, u ritsarlikning eng asosiy funksiyasi va qadriyatlar ko'lamiga ham asoslangan edi [1].

"Ritsarning sharaf kodeksi" X asrda paydo bo'lgan Yevropa madaniyatida noyob hodisa sifatida qaraladi. U qadimgi fransuz tilida "gengeresse" ("jonning kengligi") va "courtoisie" (xushmuomalalik) deb nomlanuvchi chinakam ritsarlik fazilatlar harbiy jasorat, sharaf, sadoqat, me'yor va saxovat hissi hisoblangan. Ritsarlik sharaf kodeksi shuningdek, o'z so'ziga sodiqlikni o'zgarmas xulq-atvor qoidasi sifatida mustahkamlagan. Ordenlar va birodarliklarga bo'lingan ritsar jamoalari o'z guruh manfaatlarini o'z so'ziga sodiqlik burchi sifatida qabul qilgan.

O'rta asr ma'nosida harbiy jasorat quyidagicha qaralgan "noqonuniy texnika va hiyla-nayranglarga murojaat qilmasdan, barcha sharaf qoidalariga muvofiq kurashib, ikkilanmasdan xavfga shoshilish qobiliyati."

XIX asrning o'rta asrlar va ritsarlik haqidagi kitoblari emas, balki hatto Franko Kardini va Jan Flori kabi so'nggi yirik tadqiqotlarda ham qadimgi Germaniyadan boshlanadi degan qarash mavjud.

Rus va skandinaviyalik olim Aleksandr Xlevovning ta'kidlashicha, ko'plab faktlar german qabilalari barcha dastlabki jamiyatlarga xos bo'lgan rivojlanish bosqichidan o'tayotgan bo'lsa-da, uni o'ziga xos lazzat bilan to'ldirgan. Bu yo'nalish keyinchalik o'rta asrlar Yevropa ritsarligi hodisasida aks etgan [4].

Ilk german jamiyati ishonch, sadoqat va jasoratni hamma narsadan ustun qo'yadigan qat'iy axloqiy kodeks bilan ajralib turardi. Qadimgi german jamiyatida shon-sharaf mutlaq qadriyat hisoblangan va sharafsiz qadimgi nemislar uchun hayot shunchaki tasavvur qilib bo'lmas edi.

Qadimgi german xalqi uchun sharaf va shon-sharafning asosiy manbai urush bo'lgan. Franko Kardini ta'kidlaganidek, german urf-odatlarida urush muqaddas hisoblangan. Germalar urush xudosi Votan (Odin) jasur odamlarning mulozimlari (Gefolg-schaft) bilan o'ralgan holda yashaydi deb hisoblashgan. Unga o'xshab, german rahbari ham jasorat orqali obro' qozongan holda, hamma narsada ilohiy o'rnakni taqlid qilishga intiladi va mulozimlari uchun munosib kishilarni tayinlagan [8].

Nemislar orasida jangovar qo'shinga qo'shilish uning rahbari va oddiy a'zolar o'rtasida deyarli qon qarindoshligiga o'xshash munosabatlarni o'rnatgan. Bunday bo'linmadagi jangchilar o'z qo'mondonlari hududida tartibni saqlashga to'liq huquqqa ega bo'lgan. Xuddi shunday, u qurollantirgan va o'z qaramog'iga olganlarning uylarini tartib o'rnatish va boshqarish huquqiga ega bo'lgan. Biz shunga o'xshash qarashlarni ritsarlar orasida ham uchratamiz [1].

Skandinaviyaliklar shuhrat qozonish, avlodlar tomonidan esda qolish va ijtimoiy mavqeini oshirish uchun Viking yurishlariga chiqishgan. Masalan, Xarald Greyskinning dostonida shunday deyilgan:

“Xarald juda jasur odam edi. Shvetsiyada Tosti ismli bir odam bor edi, u o'sha mamlakatdagi eng qudratli va olijanob odam bo'lgan. U qirol ham graf ham bo'lmagan. U harbiy yurishlarni juda yaxshi ko'rgan. Uni Sköglar-Tosti deb atashgan [9].”

Ritsarlikka kelsak, ideal ritsarning asosiy xususiyatlariga shuningdek, qahramonliklarga chanqoqlik, fathlar, g'alabalar, shon-shuhratga intilish va beparvolikka yaqin jasorat ham kirgan. Ritsarlik uchun urush ham diniy ma'noga ega edi. O'rtadagi yagona farq shundaki, qadimgi butparastlik dini xristianlik bilan almashtirildi.

Qadimgi nemislar uchun yoshlik yosh jangchining o'z qadr-qimmatini isbotlash uchun sinovlar, izlanishlar va urinishlar davri bo'lgan. Bu masalan, Beowulfda, shuningdek, X-XI asrlarga oid lotin tilida yozilgan Ruodlib va Valtarius kabi german epik she'rlarida aks etgan. Keyinchalik bu mavzu keyingi asarlarda - ritsarlik romanlarida - yosh ritsarlar misli ko'rilmagan sarguzashtlar paytida o'zlarining ritsarlik qadriyatlarini isbotlash uchun uylarini tark etadigan asarlarda paydo bo'ladi [1].

Ko'plab ritsarlik an'analari - masalan, qilichlarni muqaddaslash - ham qadimgi ildizlarga ega, ular uzoq nasroniylikdan oldingi o'tmish va qadimgi nemislarning an'analari bilan bog'liq bo'lgan. Shunday qilib, Rolandning qilichi german-skandinaviya panteonining buyuk temirchisi Viland tomonidan yasalgan Mimring qilichi shaklidagi o'xshashagan [1].

Shunday qilib, ritsarlik mentalitetining paydo bo'lishi u yoki bu tarzda qadimgi german jangchi an'analari va qahramonlik qadriyatlarining german kodeksi bilan bog'liq.

Shunday qilib, ritsarlik madaniyati, bir tomondan, qadimgi german xalqlarining o'zini anglash tubida, ularning rahbarga sig'inish, shaxsiy sadoqat va harbiy jasorati bilan, ikkinchi tomondan, xristianlik tomonidan ishlab chiqilgan xizmat tushunchasida shakllangan.

Urushda xo'jayinga sadoqat, shubhasiz, german mulozimlaridan kelib chiqqan, ammo o'zining yuksak va ehtirosli sadoqatiga hurmat barcha ijtimoiy hayotning, xristian axloqi bilan muqaddaslangan me'yoriga aylandi. Bularning barchasi, avvalo, ritsar cheksiz iroda sohibi ekanligini bildirgan [10].

German comitatus - sadoqat qasamyodi bilan rahbarga bog'langan mulozimlar - ularga ajdodlari tomonidan jangda qo'lga kiritilgan shon-sharaf tufayli qo'shilish mumkin bo'lgan va qurolli birodarlik vazifasini o'taganlar ritsarlik o'rta asrlarning tirik ruhi edi. Roland-Olivierning epik namunasini yoki Salib yurishlaridan olingan tarixiy dalillarni olamizmi, qurolli birodarlarning bir-birini to'ldirishi shunchalik muhimki, mukammal ritsar idealining aniq timsoli ko'pincha bitta qahramonda emas, balki qurol bilan birlashtirilgan juftlikda topilgan deb ta'kidlash mumkin [8].

Yuqoridagilarga asoslanib, ritsarlik g'oyasi asosan jamiyatning ijtimoiy poydevori sifatida erkin, qurolli odam tamoyiliga asoslangan harbiy demokratiyaning qadimgi german va kelt tamoyillaridan kelib chiqqan degan xulosaga kelishimiz mumkin.

Xulosa qilib aytganda, qadimgi nemislarning qurolga bo'lgan alohida munosabati keyinchalik ritsarlikda ham aks etganini ta'kidlash kerak. Xususan, tarixchi A. Xlevov quyidagilarni ta'kidlaydi:

“Jangchi o'z qurolini sevardi, unga ishonardi, uni yorqin va jarangdor nom bilan atardi, jangda yordam kutardi, ehtimol, birinchi navbatda, qurolning o'zidan va faqat ikkinchidan, harbiy muvaffaqiyat uchun mas'ul bo'lgan xudodan.” Shu nuqtai nazardan, qilich, nayza va boshqa qurollarga tegishli nomlar berish ritsarlik odati ushbu animatsiya an'anasining bevosita davomidir. Bu, klassik Yevropa ritsarligining boshqa ko'plab xususiyatlari singari, butparastlik davrining german an'alariga borib taqaladi [11].

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Морис Кин. Рыцарство. – М.: Научный мир, 2000.
2. Орлова Е. И. «Воспитание службой» в рыцарской культуре Европейского средневековья. // Известия Волгоградского педагогического университета. Серия «Социально-экономические науки и искусство». 2009. №8(42). С.8-12.

3. Карповский А. С. Субкультура рыцарства в контексте политической и правовой культуры Средневековой Европы: дис. канд. культурологии, Моск. гос. ун-т культуры и искусств. – М., 2003.
4. Цитата по: Хлевов А.А. Краткая история Средних веков: Эпоха, государства, сражения, люди – СПб.: Амфора, 2008
5. Манухина А.О. «Отражение «кодекса чести рыцаря» в средневековом дискурсе эпохи Крестовых походов.
6. Пастуро М. П. Повседневная жизнь Франции и Англии во времена рыцарей Круглого стола / пер. с фр. М. О. Гончар; науч. ред., коммент. и послесл. Т. Д. Сергеевой; предисл. А. П. Левандовского. – М.: Молодая гвардия, 2009.
7. Корнелий Тацит. Сочинения в двух томах. Том I. «Анналы. Малые произведения». Науч.-изд. центр «Ладомир», М., 1993.
8. Кардини Ф. Истоки средневекового рыцарства. – М, Прогресс, 1987.
9. Сага о Харальде Серая Шкура//Стурлусон С. Круг земной – М.: Наука, 1980.
10. Бартелеми Д. Рыцарство от древней Германии до Франции XII века. СПб.: Евразия, 2012.
11. Хлевов А. А. Предвестники викингов. Северная Европа в I—VIII веках. – СПб.: Евразия, 2019.